

**EUROPEAN CHARTER
FOR REGIONAL OR MINORITY
LANGUAGES**

Explanatory report

**CHARTRE EUROPÉENNE DES
LANGUES RÉGIONALES OU MINORITAIRES**

RAPPORT EXPLICATIF

**Еўрапейская Хартыя
рэгіянальных моваў
ці моваў меншасцяў**

Тлумачальная запіска

BELARUSIAN VERSION

Unofficial translation

VERSION BIELORUSSE

Traduction non officielle

Тлумачальная запіска

Увядзенне

1. Многія еўрапейскія краіны маюць на сваёй тэрыторыі рэгіянальныя аўтахтонныя групы, якія размаўляюць на іншай мове, чым большасць насельніцтва. Гэта з'яўляецца следствам гістарычных працэсаў, калі фарміраванне дзяржаў не адбывалася па чыста моўнай лініі і невялікія абшчыны былі паглынутыя больш буйнымі.
2. Дэмаграфічная сітуацыя такіх рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў моцна вар'іруецца, ад некалькіх тысяч да некалькіх мільёнаў носьбітаў, таксама як і законы і практыцы асобных дзяржаў у адносінах да іх. Аднак многія з іх аб'ядноўвае тое, што яны вызначаюцца большай ці меншай ступенню нестабільнасці. Акрамя таго, якія б ні былі абставіны ў мінулым, у цяперашні час пагрозы, якія стаяць перад гэтымі рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў, часта звязаныя, па крайняй меры, з непазбежнай стандартызацыяй, уплывам сучаснай цывілізацыі і асабліва сродкаў масавай інфармацыі, як недружалюбнага асяроддзя, ці ўрадавай палітыкі асіміляцыі.
3. На працягу многіх гадоў розныя органы ў рамках Савета Еўропы выказвалі заклапочанасць з нагоды становішча рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Вядома, што Канвенцыя аб абароне правоў чалавека і асноўных свабод у сваім артыкуле 14 устанаўлівае прынцып забароны дыскрымінацыі, у прыватнасці, забараняе, па меншай меры ў дачыненні ажыццяўлення правоў і свабод, гарантаваных Канвенцыяй, любую дыскрымінацыю па такіх прыкметах, як мова ці прыналежнасць да нацыянальнай меншасці. Гэта важна, хоць і стварае толькі права для асоб не падвяргацца дыскрымінацыі, але не дае сістэму станоўчай абароны моваў меншасцяў і супольнасцяў, якія выкарыстоўваюць іх, як было азначана Кансультаўнай асамблеяй яшчэ ў 1957 годзе ў сваёй Рэзалюцыі 136. У 1961 годзе, у сваёй Рэкамендацыі 285 Парламенцкая Асамблея заклікала прыняць меры абароны ў дадатак да Еўрапейскай канвенцыі, якія павінны быць распрацаваны ў мэтах абароны правоў меншасцяў карыстацца сваёй культурай, а таксама карыстацца роднай мовай, правам на стварэнне ўласных школ і г.д.
4. Нарэшце, у 1981 годзе Парламенцкая асамблея Савета Еўропы прыняла Рэкамендацыю 928 па адукацыйных і культурных праблемах моваў меншасцяў і дыялектаў у Еўропе, і ў тым жа годзе Еўрапейскі парламент прыняў рэзалюцыю па тых жа пытаннях. Абодва дакументы прыйшлі да высновы, што неабходна распрацаваць хартыю рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў і іх культур.
5. Дзейнічаючы па гэтых рэкамендацыях і рэзалюцыях, Пастаянная канферэнцыя мясцовых і рэгіянальных уладаў Еўропы (КМРУЕ) паставіла правесці падрыхтоўку Еўрапейскай хартыі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў з прычыны той ролі, якую мясцовыя і рэгіянальныя ўлады мусяць гуляць ў адносінах да моваў і культур на мясцовым і рэгіянальным узроўні.
6. Папярэдняя праца, перш чым пачалася фактычная распрацоўка хартыі, уключала агляд фактычнага становішча рэгіянальных моваў і моваў меншасцяў у Еўропе і грамадскія слуханні ў 1984 годзе, у якіх прынялі ўдзел каля 250 чалавек, якія прадстаўлялі больш за 40 моваў. Першапачатковы праект быў створаны пры садзейнічанні групы экспертаў. У сувязі з моцным і па-ранейшаму зацікаўленым стаўленнем Парламенцкай Асамблеі Савета Еўропы і Еўрапейскага парламента ў гэтым пытанні, паршы браў удзел у распрацоўцы, і кантакты падтрымліваліся з кампетэнтнымі сябрамі другога.

7. Нарэшце, у сваёй Рэзалюцыі 192 (1988 г.) Пастаянная канферэнцыя прапанавала тэкст харты, які быў распрацаваны каб мець статус канвенцыі.

8. Пасля гэтай ініцыятывы, якая была падтрымана Парламенцкай Асамблеяй у яе Меркаванні № 142 (1988 г.), Камітэт міністраў стварыў спецыяльны Камітэт экспертаў па рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў у Еўропе (Камітэт САНЛР), адказны за распрацоўку Харты з улікам тэксту Пастаяннай канферэнцыі. Гэты міжуродавы камітэт прыступіў да працы ў канцы 1989 года. З улікам іх важнай ролі ў прасоўванні праекта, КМРУЕ і Парламенцкая асамблея былі прадстаўлены на яго паседжаннях. Перад тым як падаваць канчатковы тэкст праекта харты ў Камітэт Міністраў у 1992 годзе, Камітэт САНЛР правёў кансультацыі і прыняў да ўвагі меркаванні шэрагу спецыялізаваных камітэтаў у рамках Савета Еўропы (культуры, адукацыі, правоў чалавека, прававога супрацоўніцтва, праблемы злачыннасці, мясцовых і рэгіянальных уладаў, сродкаў масавай інфармацыі), а таксама Еўрапейскай камісіі за дэмакратыю праз права.

9. Хартыя была прынятая ў якасці канвенцыі Камітэтам Міністраў на 478-м пасяджэнні намеснікаў міністраў 25 чэрвеня 1992 года і адкрыта для падпісання з 5 лістапада 1992 года ў Страсбургу.

Агульныя меркаванні

Мэты Хартыі

10. Як ясна выкладзена ў прэамбуле, галоўнай мэтай Хартыі з'яўляецца культурная мэта. Яна прызначаная для абароны і заахвочвання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў перад пагрозай знікнення культурнай спадчыны Еўропы. Па гэтай прычыне яна не толькі змяшчае палажэнні аб недыскрымінацыі ў дачыненні да выкарыстання гэтых моваў, але і прадугледжвае меры, якія прапануюць актыўную падтрымку іх: мэтай з'яўляецца забяспечваць, наколькі гэта рэальна магчыма, выкарыстанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у сферы адукацыі і сродках масавай інфармацыі і забяспечыць іх выкарыстанне ў судовых і адміністрацыйных выпадках, эканамічным і сацыяльным жыцці і культурнай дзейнасці. Толькі такім чынам можна кампенсавать такім мовам, калі гэта неабходна, неспрыяльныя умовы ў мінулым, і захаванне і развіццё як жывых аспектаў культурнай ідэнтычнасці Еўропы.

11. Хартыя ўстанаўлівае меры для абароны і заахвочвання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, а не моўных меншасцяў. Па гэтай прычыне акцэнт робіцца на культурным аспекце і выкарыстанні рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці ва ўсіх аспектах жыцця яе носьбітаў. Хартыя не ўстанаўлівае якія-небудзь індывідуальныя або калектыўныя правы носьбітаў рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Тым не менш, абавязацельствы бакоў у дачыненні статусу гэтых моваў і ўнутранага заканадаўства, якія павінны быць уведзены ў адпаведнасці з Хартыяй будзе мець відавочнае ўплыў на становішча адпаведных суполак і іх асобных членаў.

12. КМРУЕ задумаў і прадставіў свой праект Хартыі перад драматычнымі зменамі ў Цэнтральнай і Ўсходняй Еўропе і ў святле патрэбнасцяў краін, якія ў той час былі ўжо членамі Савета Еўропы. Тым не менш, актуальнасць Хартыі і яе падыход да сітуацыі ў краінах Цэнтральнай і Ўсходняй Еўропы з тых часоў былі пацверджаны значнай цікавасцю з боку прадстаўнікоў шэрагу гэтых краін у стварэнні еўрапейскіх стандартаў па гэтаму пытанню.

13. Хаця праект Хартыі не звязаны з праблемамі нацыянальнасцяў, якія ўзніклі з атрыманнем

незалежнасці або змяненнем межаў, можна чакаць, што яна дапаможа, у вымераных і рэалістычных межах, зменьшыць праблемы меншасцяў, чыя мова з'яўляецца іх адметнай рысай, дазваляючы каб яны адчувалі сябе больш камфортна ў стане, у які гісторыя паставіла іх. Замест узмацнення руйнуючых тэндэнцый, павышэнне магчымасці выкарыстання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у розных сферах жыцця можа толькі заахвочваць групы, якія карыстаюцца імі, пакінуць ззаду крыўды мінулага, якія перашкаджаюць ім займаць сваё месца ў краіне, дзе яны жывуць, і ў Еўропе ў цэлым.

14. У гэтым кантэксце варта падкрэсліць, што Хартыя не разумее адносіны паміж афіцыйнымі мовамі і рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў з пункту гледжання канкурэнцыі або антаганізму. Хутчэй яна свядома прымае міжкультурны і шматмоўны падыход, у якім кожная катэгорыя мовы мае сваё месца. Такі падыход цалкам адпавядае каштоўнасцям, традыцыйна падтрыманым Саветам Еўропы, і яго намаганням па наладжванню больш цесных адносін паміж народамі, павышэнню еўрапейскага супрацоўніцтва і паляпшэнню ўзаемаразумення паміж рознымі групамі насельніцтва ў рамках дзяржавы на міжкультурнай аснове.

15. Хартыя не тычыцца сітуацый новых, часта не-еўрапейскіх моваў, якія з'явіліся ў дзяржавах-падпісантах у выніку апошніх міграцыйных патокаў, якія часта ўзнікаюць з эканамічных матываў. У выпадку насельніцтва, якое размаўляе на гэтых мовах, ўзнікаюць спецыфічныя праблемы інтэграцыі. Камітэт САНЛР выказаў меркаванне, што гэтыя праблемы заслугоўваюць быць разгледжанымі асобна, калі гэта неабходна, ў межах канкрэтнага прававога дакумента.

16. Нарэшце, можна адзначыць, што некаторыя дзяржавы-члены Савета Еўропы ўжо ажыццяўляюць палітыку, якая ідзе далей, чым некаторыя з патрабаванняў Хартыі. Гэта ні ў якой меры не азначае, што палажэнні Хартыі павінны пасягаць на іх права так рабіць.

Асноўныя паняцці і падыход

Канцэпцыя мовы

17. Канцэпцыя мовы, якая ўжываецца ў Хартыі, надае асноўную ўвагу культурнай функцыі мовы. Вось чаму яна не вызначаная суб'ектыўна такім чынам, каб асвятляць індывідуальнае права, гэта значыць права гаварыць «на сваёй роднай мове», пры гэтым пакінуць на меркаванне кожнай асобы вызначыць, што гэта за мова. Не робіцца таксама акцэнт на палітыка-сацыяльным або этнічным вызначэнні апісання мовы як носьбіта пэўнай сацыяльнай ці этнічнай групы. Такім чынам, Хартыя ўстрымліваецца ад вызначэння канцэпцыі моўных меншасцяў, паколькі яе мэтай з'яўляецца не прадугледжваць правы этнічных і/ці культурных меншасцяў, але абараняць і заахвочваць рэгіянальныя мовы ці мовы меншасці як такавыя.

Выкарыстоўваемая тэрміналогія

18. Перавагу ў параўнанні з іншымі выразамі такімі як «менш распаўсюджаныя мовы», Камітэт САНЛР аддаў тэрміну «рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў». Прыметнік «рэгіянальныя» абазначае мовы, ужываемыя ў абмежаванай частцы тэрыторыі дзяржавы, у рамках якой, акрамя таго, яны могуць быць мовамі большасці грамадзян. Тэрмін «меншасць» адносіцца да сітуацый, у якіх альбо на мове размаўляюць асобы, якія не сканцэнтраваны на пэўнай частцы тэрыторыі дзяржавы або на якіх размаўляюць групы асоб, якія, хоць і засяроджаны на частцы тэрыторыі дзяржавы, колькасна меншыя, чым насельніцтва ў гэтым рэгіёне, якое размаўляе на мове большасці насельніцтва дзяржавы. Абодва прыметніка

спасылаюцца таму на фактычныя крытэрыі, а не на прававыя паняцці, і ў любым выпадку ставяцца да сітуацыі ў дадзенай дзяржаве (напрыклад, мова меншасці ў адной дзяржаве можа быць мовай большасці ў іншай дзяржаве).

Адсутнасць адрозненняў паміж рознымі «катэгорыямі» рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў

19. Аўтары Хартыі сутыкнуліся з праблемай асноўных адрозненняў, якія існуюць у становішчы рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у Еўропе. Некаторыя мовы ахопліваюць адносна шырокія тэрыторыі, на іх гаворыць істотная частка насельніцтва, і яны карыстаюцца пэўнымі магчымасцямі развіцця і культурнай стабільнасці; іншыя мовы ўжываюцца толькі вельмі невялікай часткай насельніцтва, у абмежаванай тэрыторыі, або ў вельмі прыкметным меншасным кантэксце і ўжо з моцна парушаным патэнцыялам выжывання і развіцця.

20. Тым не менш, было вырашана не спрабаваць даць вызначэнне розных катэгорыяў моваў у залежнасці ад іх аб'ектыўнага становішча. Такі падыход не аддаў бы належнае разнастайнасці моўных сітуацый у Еўропе. На практыцы, кожная рэгіянальная мова ці мова меншасці ўяўляе сабой асаблівы выпадак; і бессэнсоўна спрабаваць падзяляць іх на асобныя групы. Было прынята рашэнне захаваць адзінае паняцце рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, у той час дазволіць дзяржавам адаптаваць свае абавязацельствы па становішчы кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці.

Адсутнасць спісу рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у Еўропе

21. Хартыя не паказвае, якія еўрапейскія мовы адпавядаюць канцэпцыі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, як гэта вызначана ў яе першым артыкуле. На самай справе, папярэдняе абследаванне моўнай сітуацыі ў Еўропе, ажыццяўленае Пастаяннай канферэнцыяй мясцовых і рэгіянальных улад Савета Еўропы, прымусіла аўтараў Хартыі ўстрымацца ад дадання спісу рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Якімі бы экспертамі ні былі яе складальнікі, такі спіс, несумненна, быў бы вельмі спрэчным па моўных і іншых прыкметах. Акрамя таго, яго вартасць была б абмежаваная, таму што ва ўсякім выпадку ў дачыненні да канкрэтных мераў у Частцы III Хартыі, іх выбар застаецца ў значнай ступені за бакамі, якія вырашаюць, якія палажэнні павінны прымяняцца да якой мовы. Хартыі вызначае адпаведныя рашэнні для розных сітуацый асобных рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, але не прадвызначае таго, якая пэўная сітуацыя ўзнікае ў канкрэтных выпадках.

Структура Хартыі

22. З аднаго боку, Хартыя устанаўлівае агульныя асноўныя прынцыпы, выкладзеныя ў Частцы II, якія распаўсюджваюцца на ўсе рэгіянальныя мовы ці мовы меншасці. З іншага боку, Частка III Хартыі ўтрымлівае шэраг канкрэтных палажэнняў, якія тычацца месца рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у розных сектарах жыцця грамадства: асобныя дзяржавы могуць, у пэўных межах, вызначаць, якія з гэтых палажэнні будучы прымяняцца да кожнай з моваў, у рамках сваіх межаў. Акрамя таго, значная колькасць палажэнняў складаецца з некалькіх варыянтаў рознай ступені строгасці, адзін з якіх павінен прымяняцца «у адпаведнасці з сітуацыяй па кожнай мове».

23. Такая гібкасць ўлічвае асноўныя адрозненні ў фактычным становішчы рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (колькасць носьбітаў, ступень фрагментацыі і г.д.). Яна таксама прымае да ўвагі выдаткі, звязаныя з шматлікімі палажэннямі і розныя адміністрацыйныя і фінансавыя магчымасці еўрапейскіх дзяржаў. У гэтай сувязі важна, што бакі могуць дадаваць свае абавязацельствы на больш познім этапе, па меры развіцця іх прававой сітуацыі або

ўмацавання іх фінансавага становішча.

24. Нарэшце, у Частцы IV Хартыі ўтрымліваюцца палажэнні па рэалізацыі, уключаючы, у прыватнасці, стварэнне еўрапейскага камітэта экспертаў для кантролю за выкананнем Хартыі.

Каментар да палажэнняў Хартыі

Прэамбула

25. У прэамбуле выкладаюцца прычыны напісання Хартыі і тлумачэнне яе асноўнага філасофскага падыходу.

26. Мэтай Савета Еўропы з'яўляецца дасягненне большага адзінства паміж яго членамі ў мэтах садзейнічання захаванню іх агульнай спадчыны і ідэалаў. Моўная разнастайнасць з'яўляецца адным з найбольш каштоўных элементаў еўрапейскай культурнай спадчыны. Культурная ідэнтычнасць Еўропы не можа быць пабудавана на аснове моўнай стандартызацыі. Наадварот, абарона і ўмацаванне яе традыцыйных рэгіянальных моваў і моваў меншасцяў ўяўляе сабой ўклад у пабудову такой Еўропы, якая, у адпаведнасці з ідэаламі членаў Савета Еўропы, можа быць заснаваная толькі на прынцыпах плюралістычнасці.

27. Прэамбула спасылаецца на Міжнародны пакт Арганізацыі Аб'яднаных Нацый аб грамадзянскіх і палітычных правах і Еўрапейскую канвенцыю па правах чалавека. Акрамя таго, яна спасылаецца на абавязацельствы палітычнага характару, прынятыя у рамках Нарады па бяспецы і супрацоўніцтву ў Еўропе. Прымаючы да ўвагі цяперашнія слабасці некаторых гістарычных рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў Еўропы, аднак, простая забарона дыскрымінацыі ў дачыненні да сваіх носьбітаў не з'яўляецца дастатковай гарантыяй. Асаблівая падтрымка, якая адлюстроўвае інтарэсы і пажаданні носьбітаў гэтых моваў мае важнае значэнне для іх захавання і развіцця.

28. Падыход Хартыі паважае прынцыпы нацыянальнага суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці. Кожная дзяржава абавязана ўлічваць культурныя і сацыяльныя рэальнасці, і няма ніякіх памкненняў да змены якіх-небудзь палітычных ці інстытуцыйных парадкаў. Наадварот, гэта таму, што дзяржавы-члены прымаюць тэрытарыяльныя і дзяржаўныя структуры, як яны ёсць, яны лічаць неабходным, у межах кожнай дзяржавы, але на ўзгодненай аснове, прымаць меры па заахвочванні рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў.

29. Зацвярджэнне прынцыпаў узаемнага ўзбагачэння культур і шматмоўя службы для выдалення любых непаразуменняў у адносінах да мэтай Хартыі, якая зусім не імкнецца да развіцця любога віду падзялення моўных груп. Наадварот, варта прызнаць, што ў кожнай дзяржаве неабходна ведаць афіцыйную мову (або адну з афіцыйных моваў), такім чынам, ні адно з палажэнняў Хартыі не павінны быць інтэрпрэтаванае як маючы намер стварэння перашкодаў да ведання афіцыйных моваў.

Частка I – Агульныя палажэнні

Артыкул 1 – Вызначэнні

Вызначэнне тэрміна «рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў» (артыкул 1, пункт а)

30. Вызначэнне, ужытае ў Хартыі, вылучае тры аспекты:

Мовы, традыцыйна ўжываемыя грамадзянамі дзяржавы:

31. Мэтай Хартыі не з'яўляецца вырашэнне праблем, якія ўзнікаюць з апошніх з'яў іміграцыі, у выніку якіх існуюць групы, якія размаўляюць на замежнай мове ў краіне іміграцыі, а часам і ў краіне паходжання ў выпадку вяртання. У прыватнасці, Хартыя не звязана з з'явай нееўрапейскіх груп, якія імігравалі ў апошні час у Еўропу і набылі там грамадзянства еўрапейскіх дзяржаў. Выразы «гістарычныя рэгіянальныя мовы ці мовы меншасці Еўропы» (гл. другі пункт прэамбулы) і мовы «традыцыйна ўжываемыя» ў дзяржаве (артыкул 1, пункт а) ясна паказваюць, што Хартыя ахоплівае толькі гістарычныя мовы, гэта значыць мовы, якія ўжываліся на працягу доўгага часу ў гэтай дзяржаве.

Розныя мовы:

32. Гэтыя мовы павінны выразна адрознівацца ад іншых моваў або моваў, на якіх размаўляе астатняе насельніцтва дзяржавы. Хартыя не тычыцца мясцовых варыянтаў або розных дыялектаў адной і той жа мовы. Яна таксама не выказваецца па часта аспрэчваемаму пытанню аб тым пункце, калі розныя формы выказвання пачынаюць уяўляць сабой асобныя мовы. Гэтае пытанне залежыць не толькі ад строга моўных меркаванняў, але і ад псіхасацыялагічных і палітычных з'яў, якія могуць даваць розныя адказы ў розных выпадках. Адпаведна, вырашэнне гэтага пытання будзе пакінута органам у межах кожнай дзяржавы, у адпаведнасці са сваім уласным дэмакратычным працэсам, якія будуць вызначать, у які момант форма выказвання становіцца асобнай мовай.

Тэрытарыяльная база:

33. Мовы, ахопленыя Хартыяй, у асноўным, тэрытарыяльныя мовы, гэта значыць, мовы, якія традыцыйна ўжываюцца ў канкрэтнай геаграфічнай вобласці. Вось чаму Хартыя імкнецца вызначыць «тэрыторыю, на якой ўжываецца рэгіянальная мова ці мова меншасці». Гэта не толькі тэрыторыі, на якой гэтая мова з'яўляецца дамінуючай або ўжываецца большасцю, так як многія мовы сталі мовамі меншасцяў нават у раёнах, дзе яны маюць свае традыцыйныя тэрытарыяльныя базы. Прычына, чаму Хартыя, ў асноўным, тычыцца моваў, якія маюць тэрытарыяльную базу, у тым, што большасць мераў, якія яна прапануе, патрабуюць вызначэння геаграфічнай вобласці прымянення, а не дзяржавы ў цэлым. Відавочна ёсць сітуацыі, у якіх больш за адной рэгіянальнай мове ці мове меншасці ўжываецца на дадзенай тэрыторыі; Хартыя таксама ахоплівае такія сітуацыі.

Вызначэнне тэрыторыі рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці (артыкул 1, пункт б)

34. Тэрыторыяй вызначаецца рэгіён, дзе рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў ужываюцца ў значнай ступені, нават калі толькі меншасцю, і які адпавядае яе гістарычнай базе. Паколькі тэрміны, якія ўжываюцца ў Хартыі ў гэтай сувязі, непазбежна дастаткова гібкія, даводзіцца да кожнай дзяржавы больш дакладна вызначыць, у духу Хартыі, паняцце тэрыторыі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, прымаючы да ўвагі палажэнні артыкула 7, пункт 1 б, у адносінах да абароны тэрыторыі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў.

35. Ключавы выраз у гэтым палажэнні «колькасць людзей, якая з'яўляецца падставай для прыняцця розных ахоўных і стымулюючых мераў». Аўтары Хартыі пазбягаюць ўстанаўлення фіксаванага адсотка носьбітаў рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, на ўзроўні або вышэй якой, меры, выкладзеныя ў Хартыі, павінны прымяняцца. Яны аддалі права дзяржаве ацэньваць, у адпаведнасці з духам Хартыі, у адпаведнасці з характарам кожнай прадугледжанай меры, адпаведную колькасць носьбітаў мовы, неабходную для

прыняцця дадзенай меры.

Вызначэнне «не-тэрытарыяльных моваў» (артыкул 1, пункт в)

36. «Не-тэрытарыяльныя мовы» выключаны з катэгорыі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, паколькі яны не маюць тэрытарыяльнай базы. У астатнім, аднак, яны адпавядаюць вызначэнню, дадзенаму ў артыкуле 1, пункт а, як мовы, якія традыцыйна ўжываюцца на тэрыторыі дзяржавы яе грамадзянамі. Прыклады не-тэрытарыяльных моваў – ідыш і цыганская мова.

37. Пры адсутнасці тэрытарыяльнай базы, толькі абмежаваная частка Хартыі можа быць ужытая да гэтых моваў. У прыватнасці, большасць палажэнняў Частцы Ш мае мэтай абарону або прасоўванне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у дачыненні да тэрыторыі, на якой яны ўжываюцца. Частка II можа быць больш лёгка прыстасаваная да не-тэрытарыяльных моваў, але толькі з адпаведнымі зменамі і на ўмовах, выкладзеных у артыкуле 7, пункт 5.

Артыкул 2 – Абавязацельствы

38. Артыкул 2 адрознівае дзве асноўныя частцы Хартыі, а менавіта: Частку II і Частке III.

Выкарыстанне Часткі II (артыкул 2, пункт 1)

39. Частка II носіць агульны характар і адносіцца ў цэлым да ўсіх рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў ужываемых на тэрыторыі Дагаворнай дзяржавы. Варта адзначыць, аднак, што выкарыстанне выраза «у адпаведнасці з палажэннем кожнай мовы» паказвае, што гэтая частка складзена такім чынам, каб задавальняць вельмі вялікую разнастайнасць моўных сітуацый, якія могуць утварыцца ў розных еўрапейскіх краінах і ў кожнай асобнай краіне. У прыватнасці, у першым пункце Дагаворныя дзяржавы павінны забяспечыць адпавядаць сваіх палітыкі, заканадаўства і практыкі шэрагу прынцыпаў і мэтай. Яны вызначаны даволі шырока і дазваляюць зацікаўленым дзяржавам прымяняць розныя межы меркавання ў дачыненні тлумачэння і прымянення (глядзі тлумачэнні ніжэй адносна Часткі II).

40. Хоць Дагаворныя дзяржавы не могуць свабодна выдаваць ці адмаўляць рэгіянальным мовам ці мовам меншасцяў у статусе, які гарантаваны ў адпаведнасці з Часткай II Хартыі, яны нясуць адказнасць як улады за прымяненне Хартыі і за прыняцце рашэння аб тым, што форма выразы, якая ўжываецца ў тым ці іншым раёне іх тэрыторыі або пэўнай групай сваіх грамадзян, з'яўляецца рэгіянальнай мовай ці мовай меншасці па вызначэнню Хартыі.

Выкарыстанне Часткі III (артыкул 2, пункт 2)

41. Мэта Часткі III – пераклад агульных прынцыпаў, заяўленых у Частцы II, у дакладныя правілы. Яна з'яўляецца абавязковым для тых Дагаворных дзяржаў, якія, у дадатак да палажэнняў Частцы II, абавязуюцца ўжываць палажэнні Часткі III, якія яны абралі. Для таго, каб Хартыя магла быць адаптаваная да разнастайных моўных сітуацый, якія сустракаюцца ў розных еўрапейскіх дзяржавах, аўтары Хартыі прадугледзелі дваіны падыход: па-першае, дзяржавы могуць назваць мовы, да якіх яны згаджаюцца прымяніць палажэнні Часткі III Хартыі, і, па-другое, для кожнай з моваў, да якіх яны пагаджаюцца прымяніць Хартыю, яны могуць вызначыць тыя палажэнні Часткі III, пад якімі яны падпісваюцца.

42. Цалкам магчыма для Дагаворных дзяржаў, не парушаючы літары Хартыі, прызнаць, што на яе тэрыторыі існуе рэгіянальная мова ці мова меншасці, але палічыць пераважным, па прычынах, якія ляжаць у яе меркаванні, не распаўсюджваць на гэтую мову прывілеяў з

палажэнняў Частцы III Хартыі. Аднак відавочна, што прычыны, якія падштурховаюць дзяржаву выключыць прызнаную рэгіянальную мову ці мову меншасці цалкам з сферы дзеяння Часткі III, павінны быць сумяшчальнымі з духам, мэтамі і прынцыпамі Хартыі.

43. Пасля таго як дзяржава вырашыла прымяніць Частку III да рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці, ужываемай на яе тэрыторыі, ёй ўсё роўна прыйдзеца вызначыць, якія пункты Часткі III павінны ўжывацца да гэтай канкрэтнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці. У адпаведнасці з пунктам 2 артыкула 2, бакі абавязваюцца прымяняць па меншай меры 35 пунктаў або падпунктаў, адабраных з палажэнняў Частцы III. Роля дзяржавы ў выбары паміж гэтымі рознымі пунктамі будзе складацца ў адпаведнасці з Хартыяй як мага бліжэй да пэўных умоў кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці.

44. Для гэтай мэты палажэнні, прадугледжаныя артыкулам 2, пункт 2, зведзены да мінімуму і прызначаны для забеспячэння разумнага размеркавання абавязацельстваў бакоў паміж рознымі артыкуламі Хартыі і забяспячэння, такім чынам, таго, каб яны не ігнараваць любы з асноўных аспектаў абароны рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (адукацыя, судовыя органы, адміністрацыйныя органы і дзяржаўныя службы, СМІ, культурныя мерапрыемствы і аб'екты, эканамічнае і сацыяльнае жыццё).

45. Выраз «пунктаў або падпунктаў» тычыцца розных палажэнняў Хартыі, якія стаяць як самастойныя. Такім чынам, калі дзяржава выбірае пункт 3 артыкула 9, то гэты пункт будзе залічвацца як адна адзінка для мэтаў артыкула 2, пункт 2; тое ж самае тычыцца выпадку, калі дзяржава прымае падпункт ё) артыкула 8, пункт 1. Калі дадзены пункт або падпункт утрымлівае некалькі варыянтаў, то выбар аднаго з варыянтаў будзе з'яўляцца падпунктам для мэтаў артыкула 2, пункт 2. Напрыклад, у артыкуле 8, калі дзяржава выбірае варыянт а) ііі) у пункце 1, гэты тэкст будзе лічыцца як «падпункт». Палажэнне змяняецца, калі варыянты не абавязкова з'яўляюцца альтэрнатывамі, але могуць быць прынятыя кумулятыўна. Такім чынам, у артыкуле 9, калі дзяржава выбірае варыянты а) ііі) і а) іv) у пункце 1, гэтыя тэксты будуць лічыцца як два падпункты па сэнсу артыкула 2.

46. Мэта гэтых варыянтаў – дадаць элементаў гібкасці ў Хартыю, з тым каб прыняць да ўвагі вялікія адрозненні ў фактычным становішчы рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Ясна, што пэўныя палажэнні, якія выдатна падыходзяць да рэгіянальнай мовы, якую ўжываюць шмат носьбітаў, не падыходзяць для мовы меншасці, якая ўжываецца толькі невялікай групай асоб. Роля дзяржавы будзе не выбіраць адвольна паміж гэтымі альтэрнатывамі, а шукаць для кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці фармулёўку, якая лепш за ўсё адпавядае характарыстыкам і стану развіцця гэтай мовы. Мэта гэтых альтэрнатываўных фармулёвак ясна выказана ў самім тэксце адпаведных артыкулаў або пунктаў Частцы III, якія прадугледжваюць, што яны прымяняюцца «у адпаведнасці з палажэннем кожнай мовы». Наогул кажучы, пры адсутнасці іншых фактараў, гэта будзе азначаць, напрыклад, што чым больш колькасць носьбітаў рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці і больш аднастайнае насельніцтва рэгіёна, тым больш «моцны» варыянт павінен быць прыняты; слабейшая альтэрнатыва павінна быць прынята толькі тады, калі моцны варыянт не можа быць ужыты ў сувязі з становішчам гэтай мовы.

47. Самі дзяржавы будуць выбіраць з Часткі III палажэнні для фарміравання ўзгодненай схемы, адаптаванай да канкрэтнай сітуацыі кожнай мовы. Яны таксама могуць, калі яны аддаюць таму перавагу, прыняць агульныя рамкі, падыходзячыя да ўсіх моваў або да групы моваў.

Артыкул 3 – Практычныя меры

48. Артыкул 3 апісвае працэдуры ажыццяўлення прынцыпаў, выкладзеных ў артыкуле 2: кожная Дагаворная дзяржава паказвае ў сваім дакуменце аб ратыфікацыі, прыняцці, зацвярджэнні або далучэнні, па-першае, тых рэгіянальных мовы ці мовы меншасцяў, да якіх прымяняецца Частка III, і, па-другое, тых пункты Часткі III, якія выбраны для прымянення да кожнай мовы, пры тым разуменні, што выбраныя пункты не павінны быць аднолькавымі для кожнай мовы.

49. Хартыя не прымушвае, у сваім артыкуле 2, прынімаць абедзве Часткі II і III, так як дзяржава можа абмежавацца ратыфікацыяй канвенцыі без выбару мовы для мэтай прымянення Часткі III. У такім выпадку, будзе прымяняцца толькі Частка II. Увогуле, дух Хартыі патрабуе ад дзяржаў выкарыстоўваць магчымасці, якія прадстаўляюцца Часткай III, якая складае сутнасць абароны Хартыі.

50. Ясна таксама, што ў любы момант бок можа прыняць новыя абавязацельствы, напрыклад, шляхам прадастаўлення дадатковым рэгіянальным мовам ці мовам меншасцяў прывілеяў з палажэнняў Часткі III Хартыі ці падпісаўшыся, у дачыненні да мовы ці да ўсёх моў меншасцяў або рэгіянальных моваў на яе тэрыторыі, на пункты Хартыі, раней не прынятыя.

51. Фармулёўка артыкула 3 ўлічвае становішча ў некаторых Дагаворных дзяржавах, у адпаведнасці з якой нацыянальная мова, якая мае статус афіцыйнай мовы дзяржавы або на ўсёй, або на частцы сваёй тэрыторыі, можа ў іншых адносінах быць у падобнай сітуацыі да рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, як гэта вызначана ў артыкуле 1, пункт а, таму што яна ўжываецца групай, колькасца меншай, чым насельніцтва, якое выкарыстоўвае іншую афіцыйную мову (мовы). Калі дзяржава жадае каб такая менш шырока ўжываемая афіцыйная мова мела выгаду ад мераў па абароне і падтрымцы, прадугледжаных Хартыяй, яна можа вызначыць, што Хартыя прымяняецца да яе. Такое пашырэнне прымянення Хартыі на афіцыйны мову справядліва для ўсіх артыкулаў Хартыі, уключаючы артыкул 4, пункт 2.

Артыкул 4 – Існуючыя рэжымы абароны

52. Гэты артыкул адносіцца да камбінацыі Хартыі з унутраным заканадаўствам або міжнароднымі пагадненнямі, якія ўстанаўліваюць правы статус для моўных меншасцяў.

53. Калі якія-небудзь мовы або меншасці, якія ўжываюць іх, ужо карыстаюцца статусам, вызначаным у нацыянальным заканадаўстве або ў рамках міжнародных пагадненняў, то яўнай мэтай Хартыі з'яўляецца не скарачэнне правоў і гарантый, замацаваных гэтымі палажэннямі. Аднак, абарона, якая забяспечваецца Хартыяй, дае дадатковыя правы і гарантыі да ўжо прадастаўленых іншымі інструментамі. Для прымянення ўсіх гэтых абавязацельстваў, дзе канкуруючыя палажэнні існуюць на тую ж тэму, найбольш спрыяльныя умовы павінны прымяняцца да меншасцяў або моваў. Такім чынам, існаванне больш абмежавальных палажэнняў ўнутранага заканадаўства або ў рамках іншых міжнародных пагадненняў не павінна быць перашкодай для прымянення Хартыі.

54. Пункт 1 гэтага артыкула звязаны з канкрэтным выпадкам правоў, гарантаваных Еўрапейскай канвенцыяй па правах чалавека. Ён імкнецца выключыць магчымасць таго, што любое з палажэнняў Хартыі можа быць вытлумачана як выключэнне з абароны, якая прадастаўляецца адносна правоў асоб.

Артыкул 5 – Існуючыя абавязацельствы

55. Як ужо адзначалася ў прэамбуле, абарона і падтрымка рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, якая з'яўляецца мэтай Хартыі, павінны адбывацца ў рамках нацыянальнага суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці. Гэты артыкул робіць відавочным ў гэтай сувязі, што існуючыя абавязацельствы бакоў застаюцца нязменнымі. У прыватнасці, той факт, што, ратыфікаваўшы Хартыю, дзяржава ўступіла ў абавязацельствы ў дачыненні рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, не можа быць выкарыстана іншай дзяржавай, якая мае асаблівы інтарэс у тым, каб мова або носбіты мовы сталіся падставай для любых дзеянняў, якія наносзяць шкоду суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці гэтай дзяржавы.

Артыкул 6 – Інфармацыя

56. Матыв для абавязацельства прадставіць інфармацыю, якая устаноўленая гэтым артыкулам, заключаецца ў тым, што Хартыя не можа ў поўнай меры быць эфектыўнай, калі кампетэнтныя органы, зацікаўленыя арганізацыі і прыватныя асобы не ведаюць пра абавязацельствы, якія выцякаюць з яе.

Частка II – Мэты і прынцыпы

(Артыкул 7)

Спіс мэтаў і прынцыпаў, уключаных у Хартыю (артыкул 7, пункт 1)

57. Гэтыя палажэнні тычацца сутнасці мэтаў і прынцыпаў, а не дакладных правілаў рэалізацыі. Гэтыя мэты і прынцыпы лічацца неабходнай асновай для захавання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Яны падпадаюць пад шэсць асноўных загаловаў.

Прызнанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (артыкул 7, пункт 1 а)

58. Гэта – пытанне аб прызнанні існавання гэтых моваў і законнасці іх ужывання. Такое прызнанне не варта блытаць з прызнаннем мовы як афіцыйнай. Прызнанне існавання мовы з'яўляецца папярэдняй умовай для прыняцця яе спецыфікі і патрэбаў да ўвагі і для дзеяння ад яе імя.

Павага да геаграфічнага рэгіёну распаўсюджвання кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці (артыкул 7, пункт 1 б)

59. Хоць Хартыя лічыць пажаданым каб было забяспечана супаданне паміж тэрыторыяй рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці і адпаведнай адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкай, ясна, што гэтая мэта не можа быць дасягнутая ва ўсіх выпадках, так как вызначэнне населеных пунктаў і акрэсленне адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак могуць законна залежаць ад іншых меркаванняў, чым выкарыстанне мовы. Адпаведна, Хартыя не патрабуецца, каб тэрыторыя рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці ва ўсіх выпадках супадала з адміністрацыйнай адзінкай.

60. З іншага боку яна асуджае практыку такога тэрытарыяльнага падзялення, калі ўжыванне або выжыванне мовы становіцца цяжэй, ці моўная супольнасць дробіцца сярод шэрагу адміністрацыйных і тэрытарыяльных адзінак. Калі адміністрацыйныя адзінкі не могуць быць адаптаваны да існавання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, яны павінны па меншай меры заставацца нейтральнымі і не мець негатыўнага ўплыву на мову. У прыватнасці, мясцовыя ці рэгіянальныя органы ўлады павінны быць у стане выконваць свае абавязкі ў

дачыненні да гэтых моваў.

Неабходнасць пазітыўных дзеянняў у інтарэсах рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (артыкул 7, пункт 1 в і г)

61. Сёння ясна, што, па прычыне слабасці шмат якіх рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, простая забарона дыскрымінацыі не з'яўляецца дастатковай для забеспячэння іх выжывання. Яны маюць патрэбу ў станоўчай падтрымцы. Гэтая ідэя выказаная ў пункце 1 в. У гэтым пункце гаворыцца, што дзяржавы самі вызначаюць, якім чынам яны маюць намер садзейнічаць захаванню рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, але Хартыя падкрэслівае, што такія дзеянні павінны быць рашучымі.

62. Акрамя таго, як паказана ў пункце 1 г, гэтая спроба прасоўвання мовы павінна ўключаць дзеянні ў карысць магчымасці выкарыстання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў вольна, як вусна так і пісьмова, не толькі ў асабістым жыцці і ў зносінах асоб, але і ў супольным жыцці, гэта значыць, у рамках устаноў, сацыяльнай дзейнасці і эканамічнага жыцця. Месца, якое рэгіянальная мова ці мовы меншасці можа займаць у грамадскім кантэксце відавочна залежыць ад яе асаблівасцяў і будзе вар'іравацца ад адной мовы да іншай. Хартыя не ўстанаўлівае канкрэтных мэтай у гэтым дачыненні, але заклікае да намаганняў па прасоўванні.

Гарантыя выкладання і вывучэння рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (артыкул 7, пункт 1 е і ж)

63. Вырашальным фактарам у справе падтрымання і захавання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў з'яўляецца тое месца, дзе яны прадстаўлены ў сістэме адукацыі. Хартыя ўтрымлівае ў Частцы II прынцып самастойнасці дзяржавы ў вызначэнні мераў рэалізацыі. Тым не менш, яна патрабуе каб рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў прысутнічалі «на ўсіх адпаведных стадыях» сістэмы адукацыі. Механізмы выкладання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, відавочна, змяняюцца ў залежнасці ад адпаведнага ўзроўню адукацыі. У прыватнасці, у некаторых выпадках, акцэнт трэба будзе зрабіць на навучанні «на» рэгіянальнай мове ці мове меншасці, а ў іншых толькі на вывучэнні «самой» мовы. Толькі выкладанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў на тых ўзроўнях, для якіх мова не з'яўляецца мэтазгоднай, з улікам сваіх уласных пэўных характарыстык, можа быць пакінута па-за ўвагай.

64. У той час калі пункт 1 е выказвае неабходнасць забяспечыць ці захаваць выкладанне мовы або на мове як інструмента перадачы мовы, пункт 1 ж прадугледжвае заахвочванне даследаванняў і распрацовак на рэгіянальнай мове ці мове меншасці ў універсітэтах або эквівалентных установах; таму што такая праца мае важнае значэнне для развіцця такіх моваў з пункту гледжання лексікі, граматыкі і сінтаксісу. Прасоўванне такіх даследаванняў з'яўляецца часткай агульных намаганняў па садзейнічанню рэгіянальным мовам ці мовам меншасцяў у мэтах заахвочвання іх уласнага прагрэсу.

Паслугі, прадастаўляемыя асобам, якія не размаўляюць на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў, каб набыць веды аб іх (артыкул 7, пункт 1 ё)

65. Носьбіты рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў ведаюць, што, дзеля іх уласнай самарэалізацыі яны павінны ведаць дзяржаўную мову. Аднак, у адпаведнасці з акцэнтам ў прэамбуле на значэнне ўзаемнага ўзбагачэння культур і моўнай разнастайнасці, пажадана каб гэты дух ўспрымальнасці да некалькіх моваў не абмяжоўваўся носьбітамі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Для таго, каб аблегчыць зносіны і ўзаемапаразуменне паміж

моўнымі групамі, бакі закліканы ствараць умовы, на тэрыторыях, дзе існуюць рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў, для асоб, якія не з'яўляюцца носьбітамі гэтай мовы, вывучаць яе, калі яны таго пажадаюць.

66. Добра вядома, што ў некаторых краінах мэтаі адпаведных органаў з'яўляецца тое, каб рэгіянальная мова нармальна і звычайна ўжывалася ў рэгіёне, і каб прымаць меры для забеспячэння таго, каб мову ведалі нават людзі, для якіх яна не з'яўляецца роднай. Такая палітыка не супярэчыць Хартыі, але і не з'яўляецца мэтаі пункта 1 ё. Гэты пункт накіраваны толькі на забеспячэнне большай ўзаемнай пранікальнасці паміж моўнымі групамі.

Адносіны паміж групам, якія ўжываюць рэгіянальныя мовы ці мовы меншасці (артыкул 7, пункт 1 д і ж)

67. Неабходна каб групы, якія размаўляюць на адной рэгіянальнай мове ці мове меншасці, маюць магчымасць удзелу ў культурных абменах і ў цэлым у развіцці сваіх зносін, з тым каб спрыяць разам захаванню і ўзбагачэнню сваёй мовы. Для гэтага Хартыя імкнецца прадухіліць фрагментаваныя мадэлі населенага пункта, адміністрацыйнай адзінкі ў рамках дзяржавы, або такія факты, калі такія групы, размешчаныя ў розных дзяржавах, маюць перашкоды для зносін паміж сабой.

68. Вядома, такая дасведчанасць агульнасці паміж носьбітамі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў не павінна негатыўна адбівацца праз выключнасць або маргіналізацыю ў адносінах да іншых сацыяльных груп. Таму мэта развіцця культурных сувязяў з носьбітаў розных рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў служыць мэтаі культурнага ўзбагачэння і пашырэння разумення паміж усімі групамі ў дзяржаве.

69. Пункт 1 ж дадае новае вымярэнне: ідэю, што такія зносіны павінны таксама мець магчымасць развівацца па-за дзяржаўнымі межамі, калі групы, якія размаўляюць на адной або аналагічнай рэгіянальнай мове ці мове меншасці, жывуць у некалькіх дзяржавах. Па вызначэнні, рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў ужываюцца ў адпаведнай дзяржаве адносна невялікай колькасцю носьбітаў: у мэтах ўзаемаабгагачэнне ў сферы культуры, апошнія, відавочна, павінны мець магчымасць абапірацца на культурныя рэсурсы праз межы, іншых груп, якія размаўляюць на адной або аналагічнай мове. Гэта асабліва важна там, дзе рэгіянальная мова ў адной дзяржаве адпавядае асноўнай культурнай мове, ці нават нацыянальнай мове іншай дзяржавы, і дзе празгранічнае супрацоўніцтва можа дазволіць рэгіянальнай супольнасці скарыстацца культурнай дзейнасцю ў тым рэгіёне, дзе назіраецца больш шырокае распаўсюджванне гэтай мовы. Важна каб дзяржава прызнала легітымнасць такіх зносін і не разглядала іх падазрона ў плане лаяльнасці, якую кожная дзяржава чакае ад сваіх грамадзян, або як пагрозу сваёй тэрытарыяльнай цэласнасці. Моўная група будзе адчуваць сябе яшчэ больш інтэграванай ў дзяржаву, грамадзянамі якой яна з'яўляецца, калі яе культурныя сувязі з суседнімі суполкамі не перашкаджаюцца.

70. Тым не менш, дзяржавы застаюцца свабоднымі для выпрацоўкі найбольш прымальных умоў для ажыццяўлення такіх транснацыянальных абменаў, асабліва з улікам ўнутраных і міжнародных абмежаванняў, з каторымі яны могуць сутыкнуцца. Больш канкрэтныя абавязацельствы выкладзеныя ў артыкуле 14 Часткі III.

Ліквідацыя дыскрымінацыі (артыкул 7, пункт 2)

71. Забарона дыскрымінацыі ў дачыненні да выкарыстання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў з'яўляецца мінімальнай гарантыяй для носьбітаў гэтых моваў. Па гэтай прычыне, бакі абавязваюцца ліквідаваць меры па абмежаванні выкарыстання або пагрозы захаванню

або развіццю рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў.

72. Аднак, мэта дадзенага пункта не ва ўсталяванні поўнага раўнапраўя паміж мовамі. Як сведчаць яго фармулёўкі, і, у прыватнасці, увядзенне тэрміна «неапраўданы», што на самой справе цалкам сумяшчальна з духам Хартыі, пры ажыццяўленні палітыкі, звязанай з рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў, пэўныя адрозненні могуць быць зробленыя паміж мовамі. У прыватнасці, меры, прамаемыя ў кожнай дзяржаве на карысць выкарыстання нацыянальнай або афіцыйнай мовы, не з'яўляюцца дыскрымінацыйнай у дачыненні рэгіянальных моваў толькі на той падставе, што гэтыя ж меры не будуць прынятыя ў іх карысць. Аднак такія меры не павінны з'яўляцца перашкодай для падтрымання або развіцця рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў.

73. У той жа час, менавіта таму, што існуюць разыходжанні паміж сітуацыямі з афіцыйнымі мовамі і рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў, і таму, што тыя, хто ўжывае апошнія аказваюцца ў няроўных умовах, Хартыя прызнае, што пазітыўныя меры могуць быць неабходныя з мэтай захавання і заахвочвання такіх моваў. Пры ўмове, што такія меры, накіраваныя да гэтай мэты, якія не імкнуцца зрабіць больш, чым заахвочванне роўнасці паміж мовамі, не павінны разглядацца як дыскрымінацыйныя.

Заахвочванне ўзаемнай павагі і ўзаемаразумення паміж моўнымі групамі (артыкул 7, пункт 3)

74. Павага да рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў і развіццё духу цярымасці ў адносінах да іх з'яўляюцца часткай агульнай занепакоенасці вакол развіцця разумення сітуацыі моўнага плюралізму ў дзяржаве. Развіццё гэтага духу цярымасці і успрымальнасці праз сістэму адукацыі і сродкі масавай інфармацыі з'яўляецца важным фактарам практычнага захавання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Заахвочваць сродкі масавай інфармацыі на дасягненне такіх мэтай не лічыцца ў якасці незаконнага ўплыву дзяржавы; сапраўды, павага да правоў чалавека, цярымасць да меншасцяў і прадухіленне распальвання нянавісці – усё гэта мэты, якія большасць еўрапейскіх дзяржаў не вагаючыся навязваюць ў якасці абавязацельстваў для сродкаў масавай інфармацыі. У тым жа духу, для носьбітаў рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў гэты прынцып з'яўляецца важным фактарам, прымушаючым іх быць успрымальнымі да большасці моваў і культур.

Стварэнне органаў, прадстаўляючых інтарэсы рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў (артыкул 7, пункт 4)

75. Камітэт САНЛР палічыў важным каб у кожнай дзяржаве існавалі механізмы, праз якія дзяржаўныя органы маглі б ўлічваць патрэбнасці і пажаданні, выказаныя самімі носьбітамі рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Такім чынам, рэкамендуецца каб для кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці быў створаны орган садзейнічання, адказны за прадстаўленне інтарэсаў мовы на нацыянальным узроўні, правядзенне практычных мер па садзейнічання і кантроль за ажыццяўленнем Хартыі ў адносінах да гэтай канкрэтнай мовы. Выраз «пры неабходнасці» паказвае, у прыватнасці, што там, дзе такія ўстановы ўжо існуюць у той ці іншай форме, ён не прызначаны заахвочваць дзяржавы да стварэння новых, якія будуць дубляваць ужо існуючыя.

Прымяненне прынцыпаў Хартыі да не-тэрытарыяльных моваў (артыкул 7, пункт 5)

76. Хаця Хартыя ў першую чаргу тычыцца моваў, якія гістарычна атаясамліваюцца з пэўнай геаграфічнай вобласцю дзяржавы, Камітэт САНЛР не хацеў ігнараваць такія мовы, на якіх традыцыйна размаўляюць у дзяржаве, але якія не маюць дакладнай тэрытарыяльнай базы.

77. Аднак варта прызнаць, што ў сувязі з тэрытарыяльнай сферай прымянення шэрагу прынцыпаў і мэтаў, выкладзеных у Частцы II і практычнай цяжкасцю прыняцця мер па іх ажыццяўленню, не ўдакладняючы іх геаграфічнага ахопу, гэтыя палажэнні не могуць без пэўнай карэкціроўкі прымяняцца да не-тэрытарыяльных моваў. Пункт 5 адпаведна паказвае, што яны павінны ўжывацца толькі ў той меры, якая магчыма да гэтых моваў.

78. Некаторыя з палажэнняў, якія змяшчаюцца ў пунктах 1 да 4 можа быць ужыты без працы і да не-тэрытарыяльных моваў; гэта справы аб прызнанні гэтых моваў, мерах па развіцці духу павагі, разумення і цярымасці ў адносінах да іх, забарона дыскрымінацыі і дзеянні ў іх актыўную падтрымку, магчымасць для груп, якія размаўляюць на гэтых мовах, развіваць сувязі адзін з адным ўнутры дзяржавы і за мяжой, і садзейнічанне навуковым даследаванням у галіне мовы і яе вывучэння. З іншага боку, немагчыма прымяніць да не-тэрытарыяльных моваў палажэнні, якія тычацца адміністрацыйнага падзялення і сродкаў, прадугледжаных для не-носьбітаў гэтых моваў, каб набыць нейкае веданне іх, паколькі такія меры могуць быць прынятыя толькі ў названай тэрыторыі. І, нарэшце, мэты, якія забяспечваюць умовы для выкладання і вывучэння гэтых не-тэрытарыяльных моваў і заахвочванне іх выкарыстання ў грамадскім жыцці, верагодна, можа, па практычных меркаваннях, будзе ажыццяўляць толькі з пэўнымі карэкціроўкамі.

Частка III – Меры па садзейнічанні выкарыстанню рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у грамадскім жыцці ў адпаведнасці з абавязальніцтвамі, прынятымі ў адпаведнасці з артыкулам 2, пункт 2

Артыкул 8 – Адукацыя

79. Палажэнні пункта 1 гэтага артыкула, адносяцца толькі да тэрыторыі, на якой ужываецца кожная рэгіянальная мова ці мова меншасці. Яны таксама павінны прымяняцца «у адпаведнасці з палажэннем кожнай з гэтых моваў». Як адзначаецца са спасылкай на артыкул 2, пункт 2, вышэй, гэта становішча асабліва актуальна для выбару варыянта для якой мовы з пералічаных у падпунктах з а) да да е).

80. Фраза «і без шкоды для выкладання афіцыйнай мовы (моваў) дзяржавы» прызначаная для прадухілення любой спробы тлумачэння палажэнняў артыкула 8, пункт 1 – і, у прыватнасці, першага варыянта ў кожным з падпунктаў з а) да е), – як выключэнне выкладання мовы (моваў), на якой (якіх) размаўляе большасць. Такая тэндэнцыя да стварэння моўнага гета супярэчыла б прынцыпам ўзаемнага ўзбагачэння культур і шматмоўя, якія падкрэсліваюцца ў прэамбуле, і супярэчыла б інтарэсам адпаведных груп насельніцтва. У асаблівых абставінах тых краін, дзе Хартыя распаўсюджваецца на менш шырока ўжываемыя афіцыйныя мовы, гэтую фразу варта тлумачыць у тым сэнсе, што палажэнні пункта 1 прымяняюцца без шкоды для выкладання іншых афіцыйных моваў.

81. Артыкул 8 тычыцца некалькіх ўзроўняў адукацыі: дашкольнай, пачатковай, сярэдняй, прафесійна-тэхнічнай, універсітэцкай і адукацыі дарослых. Для кожнага з гэтых узроўняў, розныя варыянты прадстаўлены ў адпаведнасці з становішчам кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці.

82. Некаторыя з падпунктаў выкарыстоўваюць выраз «у колькасці, якая лічыцца дастатковай». Гэтым прызнаецца, што органы дзяржаўнай улады не абавязаны прымаць адпаведныя меры там, дзе становішча моўнай групы не пазваляе дасягнуць мінімальнай колькасці вучняў, неабходнай для фарміравання класа. З іншага боку, з улікам канкрэтных абставінаў рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, мяркуецца, што нармальныя квоты,

неабходныя каб скласці клас, могуць прымяняцца гібка, і меншая колькасць вучняў можа «лічыцца дастатковай».

83. Фармулёўка варыянта iv) у падпунктах в) і г) прымае да ўвагі той факт, што нацыянальныя сітуацыі змяняюцца як з пункту гледжання ўзросту паўналецця, так і ўзросту, у якім такая адукацыя можа быць завершана. У залежнасці ад гэтых абставінаў, пажаданні, якія трэба прымаць да ўвагі, могуць быць альбо ад саміх навучэнцаў, альбо іх сем'яў.

84. Варта прызнаць, што не ўсе сістэмы адукацыі адрозніваюць паміж сярэдняй адукацыяй і прафесійна-тэхнічнай адукацыяй, прычым апошняя проста разглядаецца як адмысловы тып сярэдняй адукацыі. Тым не менш, як сфармулявана ў падпунктах в) і г), гэта адрозненне ўлічвае адрозненні ў сістэмах прафесійнай адукацыі. У прыватнасці, у выпадку краін, дзе прафесійная падрыхтоўка ажыццяўляецца ў асноўным шляхам вучнёўства і, у гэтай сувязі, меры ў інтарэсах рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў цяжка прымяніць, бакам дазваляецца, па меншай меры, прымаць больш строгія патрабаванні ў галіне агульнай сярэдняй адукацыі.

85. Палажэнні, якія тычацца універсітэцкай адукацыі і адукацыі дарослых, супастаўныя з іншымі ўзроўнямі адукацыі ў той меры, у якой яны прапануюць альтэрнатыву паміж навучаннем на рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў і выкладаннем гэтых моваў як прадмета адукацыі. Болей таго, як і ў выпадку дашкольнай адукацыі, далейшае рашэнне прапануецца для тых выпадкаў, калі дзяржаўныя органы не валодаюць прамой кампетэнцыяй у галіне адпаведнай адукацыі. У некаторых дзяржавах колькасць носьбітаў рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці ацэньваецца як недастатковая для прадастаўлення вышэйшай адукацыі на гэтай мове ці па ёй. У сувязі з гэтым, напрыклад, быў дадзены прыклад дзяржаваў, якія, у сілу якога-небудзь канкрэтнага пагаднення або агульнага пагаднення аб прызнанні дыпламаў, прызнаюць дыплом аб вышэйшай адукацыі, атрыманы носьбітам рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці ва ўніверсітэце іншай краіны, дзе гэтая мова ўжываецца.

86. Пункт 1 ё матываваны заклапочанасцю каб не ізаляваць выкладанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў ад іх культурнага кантэксту. Гэтыя мовы часта звязаныя з асобнай гісторыяй і канкрэтнымі традыцыямі. Гэтыя гісторыя і культура рэгіянальных ці моўных меншасцяў з'яўляецца кампанентам спадчыны Еўропы. Таму адпаведна пажадана, каб асобам, якія не размаўляюць на гэтых мовах, таксама мелі доступ да іх.

87. Там, дзе дзяржава абавязваецца гарантаваць, што рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў будуць вывучацца, яна павінна забяспечыць наяўнасць неабходных сродкаў у выглядзе фінансаў, персаналу і навучальных дапаможнікаў. Гэта непазбежнае следства не абавязкова павінны быць змешчаныя ў Хартыі. Аднак, калі персанал вызывае занепакой, пытанне ўзнікае таксама з яго кампетэнцыяй, і, такім чынам, яго падрыхтоўкі. Гэта асноўны аспект, і таму яму прысвечана асобнае палажэнне ў выглядзе пункта 1 ж.

88. Улічваючы фундаментальную важнасць навучання і, у прыватнасці, сістэмы школьнай адукацыі, для захавання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, Камітэт САНЛР лічыць неабходным наяўнасць пэўнага органа або органаў для маніторынгу таго, што робіцца ў гэтай галіне. Характарыстыкі такіх устаноў нагляду не прыведзены ў пункце 1 з. Гэта, адпаведна, можа быць орган з сферы адукацыі або незалежная ўстанова. Гэтая функцыя таксама можа быць ускладзена на орган, прадугледжаны ў артыкуле 7, пункт 4, Хартыі. У любым выпадку, Хартыя патрабуе каб вынікі маніторынгу былі апублікаваны.

89. Хартыя звычайна абмяжоўвае абарону рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў межамі

геаграфічнай вобласці, дзе на іх традыцыйна размаўляюць. Але пункт 2 артыкула 8 з'яўляецца выключэннем з гэтага правіла. Гэта прадываена усведамленнем таго, што ў сучасных умовах мабільнасці прынцыпу тэрытарыяльнасці можа больш не хапаць на практыцы для эфектыўнай абароны рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. У прыватнасці, значная колькасць носьбітаў гэтых моваў мігравала ў буйныя гарады. Аднак, улічваючы цяжкасці, звязаныя з пашырэннем адукацыйных паслуг для рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў за межамі сваёй традыцыйнай тэрытарыяльнай базы, артыкул 8, пункт 2, складзены гібка ў тэрмінах адпаведных абавязацельстваў і ў любым выпадку ўжываецца толькі там, дзе такія меры апраўданы колькасцю носьбітаў дадзенай мовы.

Артыкул 9 – Судовыя ўлады

90. Пункт 1 гэтага артыкула тычыцца тых судовых акругоў, у якіх колькасць жыхароў, якія карыстаюцца рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў, апраўдвае адпаведныя меры. Гэта палажэнне адпавядае часткова агульнаму правілу, ужытаму ў большасці палажэнняў Хартыі, якія тычацца абароны рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у межах тэрыторыі, на якой яны традыцыйна ўжываюцца. Для больш высокіх судаў, размешчаных за межамі тэрыторыі, на якой ўжываюцца рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў, то гэта – справа зацікаўленай дзяржавы ўлічваць асаблівы характар сваёй судовай сістэмы і іерархіі інстанцыяў.

91. Фармулёўка уступнае фразы артыкула 9, пункт 1, таксама адлюстроўвае занепакоенасць Камітэта САНЛР абаронай асноватворных прынцыпаў судовай сістэмы, такіх як роўнасць бакоў і недапушчэння празмерных затрымак ў ажыццяўленні працэсуальных нормаў, у дачыненні да магчымых злоўжыванняў пры зваротце да рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Гэтая законная занепакоенасць аднак не апраўдвае якія-небудзь агульныя абмежаванні абавязацельстваў дзяржавы ў адпаведнасці з гэтым пунктам, а, хутчэй, злоўжыванне прадстаўленымі магчымасцямі павінна быць вызначана суддзёй у кожным асобным выпадку.

92. Адрозненне зроблена паміж крымінальнымі, грамадзянскімі і адміністрацыйнымі справамі; прадстаўлены варыянты, улічваючы асаблівасці кожнага тыпу. Як паказваюць словы «і/ці», некаторыя з гэтых варыянтаў могуць быць прыняты кумулятыўна.

93. Палажэнні артыкула 9, пункт 1, адносяцца да разгляду судаў. У залежнасці ад канкрэтных механізмаў адпраўлення правасуддзя кожнай дзяржаве, тэрмін «суды» варта, пры неабходнасці, разумець як ахопліваючы іншыя органы, якія ажыццяўляюць судовую функцыю. Гэта асабліва актуальна ў выпадку падпункта в.

94. Першы варыянт падпунктаў а, б і в артыкула 9, пункт 1, выкарыстоўвае выраз «праводзіць разбіральніцтва на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў». Гэта выраз азначае, ва ўсякім выпадку, што адпаведныя рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў ўжываюцца ў зале суда і ў такіх разглядах, дзе прымае ўдзел удзельнік, які размаўляе на гэтай мове. Тым не менш, кожная дзяржава сама вызначае, у святле асаблівасцей сваёй судовай сістэмы, дакладны змест выразу «праводзіць разбіральніцтва».

95. Варта адзначыць, што пункт 1 а) ii), у якім бакі абавязваюцца гарантаваць абвінавачанаму права на карыстанне ягонай рэгіянальнай мовай ці мовай меншасці, ідзе далей за права абвінавачанага, якое прадугледжана ў артыкуле 6, пункт 3 д, Еўрапейскай канвенцыі па правах чалавека, мець бясплатную дапамогу перакладчыка, калі ён не разумее ці не гаворыць на мове, ужываемай у судзе. Як і падпункты б) ii) і в) ii), ён заснаваны на тым меркаванні, што, нават калі носьбіты рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці здольныя гаварыць на афіцыйнай мове, калі гаворка ідзе пра апраўданне перад судом, яны могуць адчуваць

патрэбнасць выказаць сябе ў мове, якая з'яўляецца эмацыйна бліжэй да іх або ў якой яны маюць большую плыўнасць. Было б таму насуперак мэтам Хартыі, калі яе ўжыванне абмяжоўвалася б толькі сітуацыямі практычнай неабходнасці. З іншага боку, улічваючы тое, што гэта палажэнне выходзіць за рамкі строгага аспекта правоў чалавека, даючы волю выбару абвінавачаным і патрабуючы сродкаў, якія прадастаўляюцца ў адпаведнасці з яго рашэннем, было палічана разумным дазволіць дзяржавам пэўную свабоду ў прыняцці гэтага патрабавання або абмежаваць яго ўжыванне некаторымі судовымі акругамі.

96. Мэта пункта 1 г – прадугледзець как высны ці пісьмовы пераклад, прызнаны неабходным паводле артыкула 9, пунктаў 1 б і в, быў бясплатным. У выпадку тых дзяржаваў, якія не выбіруць гэты падпункт, то гэта іх справа вырашыць гэтае пытанне альбо ў адпаведнасці з існуючымі прававымі актамі, або шляхам прыняцця новых, канкрэтных палажэнняў, якія ўлічвалі б неабходнасць садзейнічання развіццю рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Такім чынам, выдаткі могуць пакрывацца поўнасцю або часткова чалавекам, які робіць запыт на такі акт, або размяркоўваюцца паміж бакамі і г.д.

97. Пункт 2 тычыцца прызнанні юрыдычных дакументаў, складзеных на рэгіянальнай мове ці мове меншасці. Ягоны абхват на самой справе абмежаваны тым, што ў ім не пазначаны ўсе ўмовы для дзеяння прававога дакумента, але ён абмяжоўваецца тым, што адзін толькі факт, што дакумент складзены на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў, не можа сам па сабе быць падставай для адмовы яго сапраўднасці. Акрамя таго, ён не выключае магчымасць дзяржавы ўвесці дадатковыя фармальнасці ў такім выпадку, напрыклад, неабходнасць некай формулы сертыфікацыі на афіцыйнай мове. Пункт 2 б лічыць, што змест дакумента, на які робіцца спасылка асобамі з выкарыстаннем рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, павінен быць вядомы, прама ці ўскосна (праз рэкламу, дзяржаўную інфармацыйную службу і г.д.), іншаму боку ці зацікаўленым трэцім асобам, якія не размаўляюць на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў, у форме, якую яны могуць зразумець.

98. Прымянення артыкула 9, пункт 2, ажыццяўляецца без шкоды для прымянення міжнародных дагавораў і канвенцый аб узаемнай дапамозе ў прававых пытаннях, у кожным з якіх пытанне аб мовах, якія будуць выкарыстоўвацца, агаворваецца асобна і ясна.

99. Пункт 3 тычыцца перакладу заканадаўчых дакументаў на рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў. Фраза «калі яны не прадугледжваюць іншага» тычыцца выпадкаў, калі тэкст ужо існуе на рэгіянальнай мове ці мове меншасці, паколькі ён ўжо быў перакладзены на падобную або ідэнтычную мову, якая з'яўляецца афіцыйнай мовай іншай дзяржавы.

Артыкул 10 – Адміністрацыйныя органы і дзяржаўныя службы

100. Мэта гэтага артыкула – забяспечыць носьбітам рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў магчымасць ажыццяўлення іх правоў як грамадзян па выкананні сваіх грамадзянскіх абавязкаў ва ўмовах, якія паважаюць іх спосаб выказвання.

101. Гэтыя палажэнні ў асноўным прызначаны для паляпшэння сувязі паміж органамі дзяржаўнай улады і тымі, хто выкарыстоўвае рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў. Вядома, што сацыяльныя і культурныя сітуацыі развіваліся такім чынам, што большасць людзей, якія размаўляюць на гэтых мовах, двумоўныя і могуць выкарыстоўваць афіцыйную мову ў зносінах з органамі дзяржаўнай улады. Разам з тым, той факт, што дазваляецца выкарыстанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у адносінах з гэтымі ўстановамі, мае фундаментальнае значэнне для статусу гэтых моваў і іх развіцця, а таксама – з суб'ектыўнага пункту гледжання. Ясна, што калі мова цалкам забаронена для зносінаў з уладамі, яна будзе адвергнута як такавая, таму што мова – гэта сродак сувязі з грамадскасцю, і яна не можа

быць зведзена да сферы прыватных адносінаў асоб. Акрамя таго, калі мове не даюць доступу да палітычнай, прававой ці адміністрацыйнай сферы, яна будзе паступова губляць увесь свой тэрміналагічны патэнцыял у гэтай галіне і стане мовай-«інвалідам», няздольнай выказаць кожны аспект грамадскага жыцця.

102. Артыкул 10 падраздзяляе тыпы мер, прынімаемых органамі дзяржаўнай улады, на тры катэгорыі:

- Дзеянні адміністрацыйных органаў дзяржавы: гэта значыць, традыцыйныя акты органаў дзяржаўнай улады, асабліва ў форме ажыццяўлення дзяржаўных прэагатыў і паўнамоцтваў у адпаведнасці з звычайным правам (пункт 1);

- Дзеянні мясцовых і рэгіянальных уладаў, што з'яўляецца тыповым для субнацыянальных тэрытарыяльных органаў улады з паўнамоцтвамі самакіравання (пункт 2);

- Дзеянні органаў, якія прадастаўляюць дзяржаўныя паслугі, будзь то на падставе публічнага або прыватнага права, дзе яны застаюцца пад кантролем дзяржавы: паштовыя паслугі, бальніцы, электраэнергія, транспарт і г.д. (пункт 3).

103. У кожнай галіне, пры адпаведнай адаптацыі да спецыфікі ўлады або органаў, ўлічваецца разнастайнасць моўных сітуацый. У некаторых выпадках характарыстыкі рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці дазваляюць лічыць яе ў якасці «квазі-афіцыйнай» мовы, што робіць яе на яе тэрыторыі рабочай мовай ці звычайным сродкам сувязі органаў дзяржаўнай улады. (Зварот да афіцыйнай ці найбольш шырока-ужываемай мовы застаецца нормай у кантактах з асобамі, якія не размаўляюць на рэгіянальнай мове ці мове меншасці.) Акрамя таго, мова можа, па крайняй меры, быць выкарыстаны ў адносінах, якія такія органы могуць мець з асобамі, якія звяртаюцца да іх на гэтай мове. Аднак, калі аб'ектыўнае становішчы рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці робіць такія рашэнні практычна немагчымымі, мінімальныя абавязацельствы прадастаўляюцца для таго, каб абараніць тых, хто размаўляе на дадзенай мове: вусныя або пісьмовыя заявы або дакументы могуць законна быць прадстаўлены на рэгіянальнай мове ці мове меншасці, але без якіх-небудзь абавязацельстваў адказваць на гэтай жа мове.

104. Абавязацельствы бакоў па пунктах 1 і 3 кваліфікаваныя фразай «наколькі гэта ўяўляецца магчымым». Гэта ўмова не прызначана быць заменай для ажыццяўлення магчымасцяў, якія прадастаўлены бакам у артыкулах 2, пункт 2, і 3, пункт 1, апускаць некаторыя з палажэнняў Частцы III Хартыі па сваіх абавязацельствах у адносінах да кожнай канкрэтнай мовы. Аднак, яна імкнецца прыняць да ўвагі той факт, што некаторыя з прадугледжаных мераў могуць мець істотныя наступствы з пункту гледжання фінансавання, ўкамплектавання штатаў і навучання. Прыняцці таго ці іншага палажэння ў дачыненні дадзенай мовы непазбежна цягне за сабой абавязацельствы па прадастаўленню рэсурсаў і наяўнасці адміністрацыйных механізмаў, неабходных, каб зрабіць яго эфектыўным. Тым не менш, варта прызнаць, што могуць быць некаторыя абставіны, пры якіх агульнае і безумоўнае прымяненне дадзенага палажэння не з'яўляецца або пакуль не з'яўляецца, рэалістычным. Фраза «наколькі гэта ўяўляецца магчымым» дазваляе боку вызначыць, пры рэалізацыі адпаведных палажэнняў, у асобных выпадках наяўнасць такіх абставін.

105. Палажэнні пункта 2, і, у прыватнасці, абавязацельства бакоў «дазваляць і/ці заахвочваць», складзены такім чынам, каб ўлічваць прынцып мясцовай і рэгіянальнай аўтаноміі. Яны не азначаюць, што меншае значэнне надаецца прымяненню палажэнняў, выкладзеных у іх, якія тычацца органаў дзяржаўнай улады, блізкіх да грамадзяніна. У больш агульным плане, Камітэту САНЛР было вядома, што прымяненне некаторых палажэнняў Хартыі ўваходзіць у кампетэнцыю мясцовых ці рэгіянальных органаў улады і можа пацягнуць за сабой значныя выдаткі для зацікаўленых бакоў. Бакі павінны забяспечваць

ажыццяўленне Харты ў адносінах прынцыпаў мясцовай аўтаноміі, як гэта вызначана ў Еўрапейскай хартыі мясцовага самакіравання, і, у прыватнасці, артыкула 9, пункце 1, якая абвясчае: «Органы мясцовага самакіравання маюць права, у рамках нацыянальнай эканамічнай палітыкі, на ўладанне сваімі дастатковымі фінансавымі рэсурсамі сваіх, з якіх яны могуць свабодна распараджацца ў рамках сваіх паўнамоцтваў».

106. Пункт 2.а прадугледжваецца выкарыстанне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў «у рамках» рэгіянальнага або мясцовага органа ўлады. Гэтая фармулёўка заклікана падкрэсліць, што рэгіянальны мова або мову меншасці можа выкарыстоўвацца ў якасці рабочага мовы на адпаведны орган, аднак, гэта не значыць, што рэгіянальны мова або мову меншасці можа выкарыстоўвацца для сувязі з цэнтральным урадам.

Артыкул 11 – СМІ

107. Тыя час і плошча, якія рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў могуць забяспечваць у сродках масавай інфармацыі (СМІ), з'яўляюцца жывымі для іх захоўвання. Сёння ні водная мова не можа захаваць свой уплыў, калі яна не мае доступу да новых формаў масавай камунікацыі. Развіццё гэтых формаў па ўсім свеце і прагрэс тэхналогіі вядуць да паслаблення культурнага ўплыву менш распаўсюджаных моваў. Для асноўных сродкаў масавай інфармацыі, асабліва тэлебачання, памер аўдыторыі, як правіла, з'яўляецца вырашальным фактарам. Але рэгіянальныя мовы і мовы меншасцяў ўяўляюць сабой дробны культурны рынак. Нягледзячы на новыя магчымасці, якія прадастаўляюцца дасягненнямі ў тэхналогіі вясчання, вядома тое, што каб мець доступ да сродкаў масавай інфармацыі яны маюць патрэбу ў дзяржаўнай падтрымцы. Тым не менш, сродкі масавай інфармацыі ўяўляюць сабой поле, дзе ўмяшанне дзяржавы абмяжоўваецца, а дзейнасць праз рэгуляванне не з'яўляецца вельмі эфектыўнай. Органы дзяржаўнай улады дзейнічаюць у гэтай галіне істотна праз заахвочванне і аказанне дапамогі. З мэтай забеспячэння таго, каб такія заахвочванне і дапамога прадастаўляецца ў падтрымку рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, Хартыя просіць дзяржавы прыняць на сябе абавязацельствы на розных узроўнях.

108. Меры, прадугледжаныя ў гэтым артыкуле, накіраваныя да інтарэсаў асоб, якія карыстаюцца рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў у адпаведных геаграфічных рэгіёнах гэтых моваў. Аднак, фармулёўка пункта 1 у гэтым дачыненні, якая адрозніваецца ад іншых артыкулах, ўлічвае асаблівы характар, у прыватнасці, аўдыё-візуальных сродкаў масавай інфармацыі. Такім чынам, нават калі меры прымаюцца са спасылкай на пэўныя тэрыторыі, іх наступствы могуць працягвацца і па-за яе межамі: а з другога боку, меры не павінны быць прыняты ў рамках гэтай тэрыторыі, пры ўмове, што ад іх выйграюць тыя, хто жывуць там.

109. Варта прызнаць, што дзяржаўныя органы ў розных дзяржавах адрозніваюцца па ступені іх кантролю над СМІ. Па гэтай прычыне ўказана ў пунктах 1 і 3, што ступень іх прыхільнасці вызначаецца межамі іх кампетэнцыі, паўнамоцтваў і законнай роллю ў гэтай галіне. Падкрэсліваецца, акрамя таго, што ў кожнай краіне законная роля дзяржавы ў стварэнні прававой асновы і ўмоваў, у якіх мэта гэтага артыкула можа быць дасягнута, пераважаюцца прынцыпам аўтаномнасці сродкаў масавай інфармацыі.

110. Пункт 1 артыкула 11 праводзіць адрозненне паміж абавязацельствамі, якія прапаноўваюцца ў інтарэсах рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у галіне радыё і тэлебачання, у залежнасці ад таго, ажыццяўляюцца лі апошнія дзяржаўнай службай. Такая місія, якая можа выконвацца дзяржаўнымі ці прыватнымі органамі вясчання, уключае ў сябе прадастаўленне шырокага спектру праграмаў, уключаючы улік густаў і інтарэсаў меншасцяў. У гэтым кантэксце дзяржава можа прадугледзець (напрыклад, у заканадаўстве або ў

спецыфікацыях вяшчальнікаў) трансляцыі праграмаў на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў. Падпункт а тычыцца гэтай сітуацыі. З іншага боку, там, дзе вяшчанне задумана як чыста функцыя прыватнага сектара, дзяржава не можа зрабіць больш, чым «заахвочваць і/ці садзейнічаць» (падпункты б і в). Толькі апошняя сітуацыя тычыцца друкаванай прэсы (падпункт д). У адпаведных выпадках абавязацельствы, узятыя бокам, ўключаюць ў сябе выдзяленне неабходных частот для вяшчання на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў.

111. Аднак, хаця мінімальная роля можа належыць дзяржаве ў дачыненні да сродкаў масавай інфармацыі, яна звычайна, па крайняй меры, захоўвае за сабой права гарантаваць свабоду зносін або прынімаць меры па ліквідацыі перашкодаў на шляху такой свабоды. Па гэтай прычыне пункт 2 не змяшчае агаворкі з пункта 1 аб ступені кампетэнцыі органаў дзяржаўнай улады. Абавязацельства гарантаваць свабоду прыёму тычыцца не толькі перашкод, свядома змяшчаемых на шляху прыёму перадач з суседніх краін, але і пасіўных перашкод ў форме адмовы кампетэнтных органаў прыняць любыя меры, каб зрабіць такі прыём магчымым.

112. У сувязі з тым, што перадачы з суседняй дзяржавы не могуць падпадаць пад тыя ж законныя умовы, якія прымяняюцца на ўласнай тэрыторыі адпаведнага боку, трэці сказ гэтага пункта ўводзіць абарону, якая сфармуляваная ў тых жа словах, што і артыкул 10, пункт 2, Еўрапейскай канвенцыі па правах чалавека, якія тычацца свабоды выказвання меркаванняў. Варта адзначыць, аднак, адносна тэлебачання, што для тых дзяржаў, якія з'яўляюцца ўдзельнікамі Еўрапейскай канвенцыі аб трансгранічным тэлебачанні, абставіны і ўмовы, пры якіх свабоды, гарантаваныя артыкулам 11, пункт 2, Хартыі, могуць быць абмежаваныя, будуць вызначацца гэтай Канвенцыяй, у прыватнасці, прынцыпам адмовы ад абмежавання рэтрансляцыі на сваёй тэрыторыі праграмаў, якія адпавядаюць палажэнням Канвенцыі аб трансгранічным тэлебачанні. Акрамя таго, палажэнні гэтага пункта не закранаюць неабходнасці умоў аўтарскага права, якія павінны выконвацца.

113. Артыкул 11, пункт 3, забяспечвае прадстаўленне інтарэсаў асобаў, якія карыстаюцца рэгіянальнымі мовамі ці мовамі меншасцяў, органамі, адказнымі за забеспячэнне плюралізму сродкаў масавай інфармацыі. Такія структуры існуюць у большасці еўрапейскіх краін. Словы «або прымаліся да ўвагі» былі ўстаўлены ў адказ на магчымыя цяжкасці, звязаныя з вызначэннем таго, хто ёсць прадстаўнікі носьбітаў гэтых моваў. Аднак Камітэт САНЛР лічыць, што дастаткова, каб моўныя групы былі прадстаўлены на аналагічных умовах з іншымі катэгорыямі насельніцтва. Гэта можа быць арганізавана, напрыклад, праз органы, якія прадстаўляюць рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў і якія прадугледжаны ў артыкуле 7, пункт 4, Хартыі.

Артыкул 12 – Культурныя мерапрыемствы і аб'екты

114. У гэтай галіне, як і ў выпадку артыкула 11, дзяржавам прапануецца ўзяць на сябе абавязацельствы, у той ступені, у якой дзяржаўныя органы валодаюць кампетэнцыяй, паўнамоцтвамі і законнай роллю, прымаць эфектыўныя меры. Аднак, паколькі дзяржаўныя органы маюць несумнеўны ўплыў на ўмовы, у якіх ўжываюцца культурныя аб'екты, Хартыя патрабуе, каб яны забяспечвалі каб рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў мелі адпаведнае месца ў функцыянаванні такіх аб'ектаў.

115. У пункце 1 а дзяржавам прапануецца ў цэлым заахвочваць ініцыятывы тыповых рэжымаў культурнай выразы, характэрных для рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. Сродкі для такой падтрымкі звычайна бяруцца з фондаў стымулявання культуры. Выраз «розныя сродкі доступу да твораў...» ахоплівае – у залежнасці ад тыпу культурнай дзейнасці зацікаўленых бакоў – публікацыі, вытворчасць, прадстаўленне, распаўсюджванне, перадачу і гэтак далей.

116. Па прычыне абмежаванай колькасці іх носьбітаў сярод насельніцтва, рэгіянальныя мовы і мовы меншасцяў не маюць той жа культурнай прадукцыйнасці як больш распаўсюджаныя мовы. У мэтах садзейнічання іх выкарыстанню, а таксама адкрыццю для іх носьбітаў доступу да вялізнай культурнай спадчыны, неабходна звяртацца да метадаў перакладу, дублявання, сінхроннага перакладу і субтытраў (пункт 1 в). Ліквідаванне культурных бар'ераў падразумевае, аднак, двухбаковы працэс. Таму вельмі важна для забеспячэння жыццяздольнасці і статусу рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, каб іх важныя творы сталі вядомымі шырокай грамадскасці. У гэтым мэта пункта 1 б.

117. Што тычыцца функцыянавання ўстаноў культуры, гэта значыць органаў, сутнасць якіх у правядзенне або падтрымцы культурных мерапрыемстваў у розных формах, дзяржавам прапаноўваецца забяспечваць каб такія ўстановы надавалі дастаткова важнае значэнне ў сваіх праграмах веданню і выкарыстанню рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў і абслугоўваемых культурах (артыкул 12, пункт 1 г-е). Хартыі не можа, вядома, паказаць, як рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў павінны быць уключаны ў дзейнасць гэтых устаноў. Яна проста выступае за прыняцце «адпаведных мер дапамогі» ім. Роля дзяржавы ў гэтай сферы, як правіла, абмяжоўваецца кіраўніцтвам і наглядам; дзяржаў не прасілі дасягаць гэтай мэты самім, а толькі «забяспечваць» каб яна дасягалася.

118. Хартыя таксама прадугледжвае стварэнне для кожнай рэгіянальнай мовы ці мовы меншасці органа, адказнага за збор, захоўванне копій і распаўсюджванне твораў на гэтай мове (артыкул 12, пункт 1 ё). Прымаючы да ўвагі тыя слабыя сітуацыі, у якіх знаходзяцца многія рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў, неабходна арганізаваць гэтую працу сістэматычна, але вызначэнне спосабу арганізацыі пакідаецца за дзяржавамі. Для мэтаў прымянення гэтага пункта ё некаторым дзяржавам можа спатрэбіцца адаптаваць сваё заканадаўства аб абавязковым экзэмпляры і архівах, каб гэты орган мог прыняць удзел у захаванні твораў на рэгіянальных мовах ці мовах меншасцяў.

119. Палажэнні артыкула 12, пункт 1, адносяцца да тэрыторыі, на якой ўжываюцца рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў, хаця відавочна, што на практыцы многія з гэтых палажэнняў маюць наступствы за межамі гэтай тэрыторыі. Аднак, прымаючы да ўвагі характар развіцця культурных патрэбаў, якія ўзнікаюць за межамі рэгіёна, дзе мовы традыцыйна ўжываюцца (у прыватнасці, у выніку ўнутранай міграцыі), артыкул 12, пункт 2, уводзіць палажэнні, якія адпавядаюць палажэнням артыкула 8, пункт 2.

120. Усе краіны імкнуцца садзейнічаць прадвіжэнню сваёй нацыянальнай культуры за мяжу. Для таго, каб даць поўную і дакладную карціну такой культуры, не трэба грэбаваць рэгіянальнымі мовамі ці мовамі і культурамі меншасцяў. Гэта абавязацельства, якое прадугледжана ў артыкуле 12, пункт 3, з'яўляецца адным з спосабаў прымянення прынцыпу прызнання рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, замацаваных у артыкуле 7, пункт 1 а, Часткі II Хартыі.

Артыкул 13 – Эканамічная і грамадскае жыццё

121. У эканамічных і сацыяльных сістэмах, якія характарызуюць краіны Савета Еўропы, ўмяшанне дзяржаўных органаў у эканамічнае і грамадскае жыццё ў асноўным абмяжоўваецца прыняццем законаў і рэгламентаў. У гэтых умовах магчымасці дзеянняў з боку ўладаў, каб забяспечыць, што рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў атрымліваюць належную ўвагу ў гэтых сектарах, абмежаваныя. Тым не менш, Хартыя прадугледжвае шэраг мер у гэтай галіне. Яны накіраваныя, з аднаго боку, на ліквідацыю забароны або перашкод у выкарыстанні гэтых моваў у эканамічным і сацыяльным жыцці, і прапануюць, з іншага боку,

шэраг пазітыўных мер.

122. Палажэнні артыкула 13, пункт 1, даць канкрэтнае прымяненне прынцыпу недыскрымінацыі. Менавіта таму яны прызначаныя для прымянення на ўсёй тэрыторыі Дагаворных дзяржаў, а не толькі ў частцы той тэрыторыі, дзе ўжываюцца рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў.

123. Артыкул 13, пункт 2, Хартыі дае спіс розных канкрэтных мер у падтрымку рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у гэтым сектары. Зыходзячы з практычных меркаванняў, яны абмежаваныя геаграфічным рэгіёнам, дзе гэтыя мовы ўжываюцца. У сувязі з умовай «наколькі гэта ўяўляецца магчымым», варта зрабіць спасылку на тлумачэнні ў адпаведнасці з артыкулам 10 вышэй (глядзі пункт 104). Нарэшце, абавязацельства бакоў падоўжыць толькі пастолькі, паколькі дзяржаўныя органы валодаюць кампетэнцыяй, з'яўляецца умовай, якая, аднак, ставіцца толькі да падпункта в.

Артыкул 14 – Трансгранічныя абмены

124. Гэты артыкул дапаўняе і развівае ідэі, выкладзеныя ў артыкуле 7, пункт 1 ж, і таму спасылкі робяцца на тлумачэнні, зробленыя вышэй (глядзі пункты 69-70).

125. У многіх галінах прыгранічнае (трансгранічнае) супрацоўніцтва развіваецца паміж суседнімі рэгіёнамі розных дзяржаў. Варта адзначыць, што ў некаторых выпадках такія сітуацыі можна таксама разглядаць як праблему з пункту гледжання тэрытарыяльнай цэласнасці. Цяпер, калі еўрапейскія дзяржавы набліжаюцца цясней, гэта супрацоўніцтва адкрывае магчымасць для зацікаўленых дзяржаў выкарыстоўваць «культурны фактар» для ўмацавання ўзаемаразумення паміж імі. Савет Еўропы распрацаваў рамачную канвенцыю аб трансгранічным супрацоўніцтве на мясцовым і рэгіянальным узроўні. Хоць пажадана каб такое супрацоўніцтва развівалася ў агульным аспекце, пункт б падкрэслівае, што ёсць асаблівы выпадак, калі адна і тая жа рэгіянальная мова ўжываецца па абодва бакі мяжы.

126. Магчымае супрацоўніцтва можа распаўсюджвацца на такія пытанні, як школы-пабрацімы, абмен выкладчыкамі, узаемнае прызнанне дыпламаў і кваліфікацый, сумесная арганізацыя культурнай дзейнасці, далейшае распаўсюджванне культурных каштоўнасцяў (кнігі, фільмы, выставы і г.д.) і трансгранічная дзейнасць культурных устаноў (тэатраў, выкладчыкаў і г.д.). У некаторых выпадках гэта можа таксама быць здавальняючым (і менш дарагім) сродкам ажыццяўлення абавязацельстваў, узятых у адпаведнасці з іншымі артыкуламі Хартыі: напрыклад, у дачыненні становішча вышэйшых навучальных устаноў, як гэта прадугледжана ў артыкуле 8, пункт 1 д; двухбаковае пагадненне можа прадугледжваць меры для студэнтаў, зацікаўленых у наведванні адпаведных устаноў у суседняй дзяржаве.

Частка IV – Прымяненне Хартыі

(Артыкулы 15-17)

127. Для таго, каб яе прымяненне было пад кантролем з боку Савета Еўропы, яго дзяржаў-членаў і шырокай грамадскасці, Хартыя прадугледзела сістэму перыядычных справаздач бакоў аб мерах, прынятых у мэтах выканання яе палажэнняў. Справаздачы трохгадовыя, аднак першая справаздача, які прызначаныя для апісання становішча рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў у той час, калі Хартыя уступае ў сілу для адпаведнай дзяржавы, павінна быць прадстаўленая на працягу аднаго года пасля гэтай даты.

128. У мэтах забеспячэння эфектыўнасці гэтай сістэмы кантролю за ажыццяўленнем Хартыі,

апошняя прадугледжае стварэнне камітэта экспертаў для разгляду справаздач, прадстаўленых рознымі бакамі. Будзе таксама магчыма для камітэта экспертаў кантактаваць з органамі ці асацыяцыямі, жадаючымі пастаўляць дадатковую інфармацыю або апісанні канкрэтных сітуацый, звязаных з выкананнем Хартыі, асабліва ягонай Часткі III (артыкул 16, пункт 2). Толькі адпаведны орган, юрыдычна створаны ў кожным з бакоў, будзе мець доступ да гэтага камітэта экспертаў па пытаннях, якія тычацца гэтага боку. Мэтай гэтага правіла з'яўляецца прадухіленне выкарыстання сістэмы маніторынгу, створанай бокам для прымянення Хартыі, іншымі групамі, штаб-кватэры якіх знаходзіцца па-за межамі зацікаўленага боку, для стварэння рознагалоссяў паміж бакамі.

129. Варта падкрэсліць, што гэта – не квазісудовая працэдура разгляду скаргаў. Камітэту экспертаў проста даручылі сачыць за выкананнем Хартыі і атрымліваць інфармацыю з гэтай мэтай. Органы, указаныя у артыкуле 16, не могуць прасіць яго дзейнічаць у якасці больш ці менш судовага апеяльчыйнага органа.

130. Камітэт экспертаў можа праверыць любую інфармацыю, прадстаўленую зацікаўленымі дзяржавамі і звартацца да іх дзеля далейшага тлумачэння або атрымання інфармацыі для мэтай правядзення расследавання. Вынікі будуць даведзеныя да Камітэту міністраў, разам з заўвагамі зацікаўленых дзяржаў, у сувязі з прадстаўленнем справаздач экспертаў. Хоць можа падацца, што, у інтарэсах адкрытасці, гэтыя справаздачы павінны быць апублікаваныя аўтаматычна, было выказана меркаванне, што, паколькі яны могуць утрымліваць прапановы або рэкамендацыі, якія Камітэт міністраў можа накіраваць адной або некалькім дзяржавам, варта пакінуць за Камітэт міністраў права судзіць індывідуальна, у якой меры справаздачы павінны быць апублікаваныя.

131. Колькасць сябраў камітэта экспертаў будзе такой жа, як лік бакоў Хартыі. Яны павінны быць асобамі з прызнаным аўтарытэтам у галіне рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў. У той жа час, паставіўшы акцэнт на асабістых якасцях у выглядзе «высокіх маральных якасцяў», Хартыя паясняе, што эксперты, прызначаныя ў камітэт, пры выкананні сваіх задач, павінны мець магчымасць дзейнічаць свабодна і самастойна, а не ў адпаведнасці з інструкцыямі ад зацікаўленых урадаў.

132. Механізм маніторынгу прымянення Хартыі, выкарыстоўваемы камітэтам экспертаў, дазволіць сабраць масіў аб'ектыўнай інфармацыі аб становішчы рэгіянальных моваў ці моваў меншасцяў, пры захаванні поўных і канкрэтных абавязацельстваў дзяржаў.

Частка V – заключныя палажэнні

133. Заключныя палажэнні, якія змяшчаюцца ў артыкулах 18-23, заснаваныя на мадэлі заключных палажэнняў канвенцый і пагадненняў, якія заключаюцца ў рамках Савета Еўропы.

134. Было вырашана не ўключаць у лік гэтых заключных палажэнняў тэрытарыяльную агаворку, якая б дазволіла дзяржавам выключыць частку сваёй тэрыторыі з сферы дзеяння Хартыі. Гэта было зроблена таму, што гэта ўжо з'яўляецца ўласнай характарыстыкай дадзенай Хартыі, якая тычыцца асабліва канкрэтных тэрыторый, а менавіта тых, на якіх ужываюцца рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў; акрамя таго, дагаворныя дзяржавы ўжо маюць права, згодна з артыкулам 3, пункт 1, паказаць тыя рэгіянальныя мовы ці мовы меншасцяў, да якіх будуць прымяняцца іх падрабязныя абавязацельствы.

135. У адпаведнасці з артыкулам 21, бакі маюць права рабіць агаворкі толькі ў дачыненні пунктаў 2 і 5 артыкула 7 Хартыі. Камітэт САНLR лічыць, што дагаворныя дзяржавы не

павінны мець магчымасць зрабіць агаворкі ў дачыненні артыкула 7, пункт 1, так як гэты пункт ўтрымлівае мэты і прынцыпы. Што тычыцца Часткі III, было выказана меркаванне, што ў тэксце, які ўжо дазволіў бакам такі вялікі выбар адносна абавязацельстваў, якія яны прычаюць на сябе, іншыя агаворкі былі б недарэчнымі.

136. З прычыны важнасці прадмета Хартыі для многіх дзяржаў, якія не з'яўляюцца, ці яшчэ не з'яўляюцца, членамі Савета Еўропы, было вырашана, што Хартыя павінна быць адкрытай канвенцыяй, да якой не-члены могуць быць запрошаны далучыцца (артыкул 20).